

رویکردهای نوین در مدیریت ورزشی

دوره ۳، شماره ۸، بهار ۱۳۹۴

ص ص: ۶۰-۴۹

تحلیل عوامل مؤثر بر گرایش ورزشکاران به سوء مصرف مواد مخدر پس از کناره‌گیری از ورزش

قاسم مهرابی^{۱*} - محمدابراهیم رزاقی^۲ - حسین عیدی^۳

۱. دانشجوی دکتری مدیریت ورزشی، دانشکده تربیت بدنی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. ۳. استادیار گروه تربیت بدنی،

دانشگاه رازی کرمانشاه، کرمانشاه، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۲/۰۶، تاریخ تصویب: ۱۳۹۴/۰۶/۰۷)

چکیده

هدف پژوهش حاضر شناسایی عوامل مؤثر بر گرایش ورزشکاران به سوء مصرف مواد مخدر پس از کناره‌گیری از ورزش بود. روش پژوهش اکتشافی است و جامعه آماری را ورزشکاران کشتی با چوخه و سایر گروه‌های مرتبط با موضوع مورد مطالعه تشکیل دادند. بدین منظور، ۲۲۷ نفر از ورزشکاران فعال (۶۰ نفر)، مربیان و پیشکسوتان (۲۰ نفر)، داوران و نیروهای داوطلب (۲۰ نفر)، ورزشکاران بازنشسته معتاد (۱۷ نفر) و غیر معتاد (۳۰ نفر) و تماشاچیان (۸۰ نفر) به صورت هدفمند به عنوان نمونه انتخاب شدند. از پرسشنامه محقق ساخته برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده شد. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی عوامل مؤثر بر گرایش ورزشکاران کشتی با چوخه به سوء مصرف مواد را در سه سطح فردی، سازمانی و اجتماعی و در ده عامل، نگرش مثبت به مواد مخدر، افسردگی، عدم تحمل شکست و ناکامی، کنجکاوی، خانواده، دوستان، کمبود امکانات، محرومیت‌های اقتصادی- اجتماعی، فقدان برنامه‌ریزی و بازار مواد، شناسایی کرد. همچنین، عامل محرومیت، نبودن برنامه‌ریزی و افسردگی به ترتیب بیشترین و عامل کنجکاوی، بازار مواد و خانواده به ترتیب کمترین سهم را در تبیین واریانس کل داشت.

واژه‌های کلیدی

افسردگی، کشتی با چوخه، محرومیت، مواد مخدر، ورزشکاران.

مقدمه

علل کناره‌گیری از ورزش می‌تواند آسیب‌دیدگی، فرسودگی جسمی، ناتوانی و زوال، نداشتن انگیزه، مسائل سبک زندگی ورزشکار، تعارض با کار، انتخاب نشدن در تیم مورد نظر، نبودن فرصت پیشرفت، مسائل بوروکراسی ورزش مثل مربیان تیم و سیستم ورزش کشور، فرصت‌های جدید و خستگی روانی باشد. عوامل دیگری که موجب کناره‌گیری ورزشکاران از ورزش می‌شود، شامل رویدادهایی مانند فوت پدر، مادر و دیگر اعضای خانواده در بزرگسالی یا دیگر بحران‌های پیش‌بینی‌ناپذیر است که ممکن است در مراحل مختلف زندگی ورزشکاران اتفاق بیفتد (۶).

پژوهشگران بر این باورند که اجبار در کناره‌گیری از ورزش می‌تواند موجب بروز برخی مشکلات مانند خودکنترلی پایین، خودارزشی پایین، احساس خشم، نگرانی و افسردگی و شکست شود (۵). ورزشکاران با توجه به شرایط کنار رفتن از صحنه و درک متفاوت نسبت به فشار، منابع و سازوکارهای مقابله، واکنش‌ها و الگوهای رفتاری متفاوت و گاه منحصربه‌فردی نسبت به بازنشستگی ورزشی دارند (۱۵). گزارش کارتیس و انیس^۱ (۲۰۱۰) در بررسی بازیکنان مرد هاکی کانادا نشان داد، ۶۳ درصد افراد مورد مطالعه پس از کناره‌گیری از ورزش احساساتی شبیه به پوچی را تجربه کردند (۱۰). نتایج مطالعه صالحی و همکاران (۱۳۹۳) روی ورزشکاران بازنشسته ایرانی نیز نشان داد، بیشتر ورزشکاران در فرایند سازگاری با مسائل بازنشستگی مشکلات متعددی را تجربه می‌کنند و مشکلات مالی برخی از ورزشکاران (۳۲ درصد) به‌حدی است که مجبور به حراج مدال‌ها و دیگر وسایل مربوط به افتخارات ورزشی خود می‌شوند. ورزشکاران همچنین گزارش کردند، دوران ورزش قهرمانی تأثیر منفی

بر ادامه تحصیل آنها داشته و پایین بودن سطح تحصیلات آنها به مشکلات شغلی در فرایند کناره‌گیری از ورزش منجر شده است (۱). نتایج مطالعه هاریسون و لاورنس^۲ (۲۰۰۳) نشان داد، ورزشکارانی که پس از کناره‌گیری از ورزش شغل خوبی دارند، در موقعیت‌های اجتماعی و رقابتی موفق‌اند، ظرفیت زیادی برای تلاش و مقاومت دارند و راحت‌تر می‌توانند خود را با کناره‌گیری از ورزش تطبیق دهند (۱۲).

یافته‌های بات و مولنار^۳ (۲۰۰۹) نشان داد، ورزشکارانی که تحت تأثیر عواملی مانند آسیب‌دیدگی، افزایش سن و عدم حمایت مالی مجبور به خداحافظی از ورزش می‌شوند، اغلب در کنار آمدن و سازگار شدن با دوران پس از ورزش مشکل دارند (۸). همچنین، ورزشکارانی که به شکل غیرداوطلبانه (آسیب، انتخاب نشدن در تیم و غیره) تصمیم به خداحافظی از ورزش می‌گیرند، داشتن احساسات منفی، ترس از مرگ اجتماعی، طرد شدن و از دست دادن هویت در آنها گزارش شده است (۱۷). تجربه نشان می‌دهد ورزشکاران خبره و باتجربه در مقایسه با ورزشکاران آماتور در زمان بازنشستگی استرس بیشتری را تجربه می‌کنند، زیرا ورزشکاران باتجربه به ورزش به‌عنوان حرفه‌ای تمام‌وقت می‌نگرند (۱۹). در پژوهش‌ها، به رابطه عامل برنامه‌ریزی قبلی برای زندگی پس از دوران قهرمانی و کمتر شدن مشکلات سازگاری با شرایط زندگی در این مرحله به‌صراحت اشاره شده است. نتایج مطالعه لاولی و وایلمن^۴ (۲۰۰۰)، روی ۴۰۰ ورزشکار بازنشسته المپیک نشان داد، در بازنشستگی برنامه‌ریزی‌شده، ورزشکاران مشکلات مالی، مشکلات مرتبط با مربی و کاهش منزلت اجتماعی کمتری را تجربه خواهند کرد (۱۶). همچنین، ورزشکاران نخبه‌ای

2. Harrison and Lawrence

3. Butt and Molnar

4. Lavallee and Wylleman

1. Curtis and Ennis

که از طرف خانواده و دوستان مورد حمایت بودند، مرحلهٔ بازنشستگی راحت‌تری نسبت به بقیهٔ ورزشکاران داشتند (۲۵). به نظر می‌رسد ظرفیت ورزشکار برای قبول این دوره و همین طور نوع و شرایط کناره‌گیری، عوامل مهم اثرگذار بر ضریب سازگاری و فرایند بازنشستگی ورزشی‌اند. درک و ارزیابی فرد از میزان دستیابی به اهداف ورزشی یکی دیگر از عامل‌هایی است که تأثیر آن بر فرایند کناره‌گیری از ورزش بررسی شده است. ورثر و اورلیک^۱ (۱۹۸۶) با مطالعهٔ تجربیات ورزشکاران المپیک کشور کانادا نشان دادند، آن دسته از ورزشکارانی که به بخش اعظمی از اهداف ورزشی خود رسیده بودند، در دوران بازنشستگی مشکلات کمتری داشتند و بهتر با شرایط زندگی پس‌اورزش سازگار شدند (۲۵). این عامل بر کیفیت سازگاری با مشکلات کناره‌گیری از ورزش اثرگذار است و ورزشکارانی که زندگی ورزشی خود را موفقیت‌آمیز ارزیابی می‌کنند، در دوران کناره‌گیری با مشکلات کمتری روبه‌رو می‌شوند (۹). در مقابل، آنهایی که به موفقیت‌های ورزشی نرسیده بودند، در سازماندهی زندگی پس از ورزش مشکلات روانی متنوعی را تجربه کردند و ارزیابی آنها از فرایند سازگاری منفی بود (۱۱). اگلیو و تیلور^۲ (۱۹۹۳) معتقدند خداحافظی از ورزش را می‌توان تعاملی پیچیده از عوامل استرس‌زای مالی، اجتماعی، روان‌شناختی و جسمانی دانست که ممکن است موجب بروز آسیب‌های شناختی، روانی، رفتاری یا اجتماعی شود (۲۰). تارگرازا^۳ و همکاران (۲۰۰۴) معتقدند، تجربه‌های متفاوت انتقال از دوران ورزش را می‌توان در پنج دستهٔ روان‌شناسی (احساس ناموفقیت در اهداف مرتبط با ورزش، ترس از آیندهٔ نامطمئن، احساس بی‌کفایتی در فعالیت‌های غیرورزشی، فقدان اعتماد به نفس، احساس بی‌ارزشی و

کاهش عزت نفس)، اجتماعی (اشتباه در فعالیت‌های اجتماعی مرتبط با ورزش، دوستی‌های اشتباه از محیط ورزش، مشکلات ایجاد ارتباطات اجتماعی، مشکلات ارتباطی با همسر و دوستان)، شغلی (فقدان دانش حرفه‌ای، مشکلات مالی، مشکلات یافتن یک شغل و مشکلات سازگاری با نیازهای شغلی)، سازمانی (ارزیابی منفی از کنار آمدن با سازگاری‌های پست بازی و فقدان رضایت از پست بازی)، جسمی (اضافه وزن، تحلیل‌رفتگی وضعیت جسمی) طبقه‌بندی کرد (۲۳). وقتی این پتانسیل وجود دارد، جای شگفتی نیست که برخی ورزشکاران با این مشکلات در کشمکش باشند، چراکه نمی‌توانند به شکل مستقل با آنها مقابله کنند. بی‌تردید برخی ورزشکاران در نتیجهٔ انصراف از نقش اصلی در ورزش با تنش‌ها و تعارض‌هایی مواجه می‌شوند و باید دورهٔ محرومیتی را پشت سر بگذارند (۷). یافته‌های رفیستک و گیل^۴ (۲۰۱۱) نشان داد، کناره‌گیری ناگهانی از ورزش به دلایلی مانند انتخاب نشدن برای تیم مورد نظر و آسیب‌دیدگی به قدری اثر منفی بر روحیهٔ ورزشکاران دارد که آنها تا مدت‌ها علاقه‌ای به حضور در جمع ندارند و احساس می‌کنند چون شهرت خود را از دست داده‌اند، جامعه حاضر به پذیرش آنها نیست و گاهی چنین تصورات منفی به اختلالات روحی-روانی مانند افسردگی یا اختلالات رفتاری مانند اعتیاد منجر می‌شود (۲۱). ورزشکار ممکن است از نظر روانی با کاهش خودکنترلی، اعتماد به نفس و عزت نفس، احساس عصبانیت، اضطراب و افسردگی مواجه شود و در نهایت به سوء استفادهٔ دارویی روی آورد (۱۸). نتایج پژوهش‌های متعدد نشان می‌دهد، ادراک فرد از کنترل بر اعمال خود با بیشتر رفتارهای فرد مرتبط است و نداشتن احساس شایستگی، نداشتن قابلیت و انگیزه، تصور منفی از خود و درماندگی، کاهش اعتماد به نفس و

1. Werthner and Orlick
2. Ogilvie and Taylor
3. Torregrosa

تغییرات فیزیولوژیکی را شکل می‌دهد که آسیب‌هایی مانند افسردگی، اضطراب، سوء مصرف مواد و پشت پا زدن به اجتماع را به همراه خواهد داشت (۱۴). همچنین، مباحث سازگاری اجتماعی، جسمانی و روانی در زندگی بعد از ورزش اهمیت زیادی دارد و احساس کامل نشدن اهداف ورزشی، کاهش عزت نفس، از دست رفتن هویت، زمینه را برای سوء استفاده دارویی فراهم می‌کند (۲۴). از سوی دیگر، جذابیت پیامدهای مصرف مانند افزایش توان برقراری رابطه اجتماعی، افزایش ستیزه‌جویی و نتایج مثبتی که افراد پس از مصرف خواهان دستیابی به آن‌اند (مانند سرخوشی و بشاش شدن)، رهایی از حالت‌های تنفرآور که ممکن است قبل از مصرف وجود داشته باشد (مانند اضطراب و افسردگی) و همچنین پیامدهای برانگیختگی آرامش که به تأثیرات داروشناختی مواد (مثل تحریک یا آرامش) اشاره دارد، افراد درمانده را به سمت سوء مصرف مواد (سیگار، تریاک، کوکائین و غیره) می‌کشاند (۲). کشتی چوخه یکی از ورزش‌های بومی و محلی خراسان است که از منظر صاحب‌نظران در این استان مسابقات آن بیشترین تعداد تماشاچیان را به خود اختصاص داده است و در سال‌های اخیر با معرفی ورزشکاران زبده‌ای به تیم‌های ملی جودو، کوراش، کشتی آزاد و غیره همواره پشتیبان مهمی برای این رشته‌های ورزشی در سطح ملی و بین‌المللی بوده است. یافته‌های مهرابی و همکاران (۱۳۹۲) نشان داد، درآمد ماهیانه ۵۷ درصد این ورزشکاران کمتر از ۴۰۰ هزار تومان و مهم‌ترین عامل انگیزشی آنها، عوامل روانی (رهایی از دلواپسی‌های روزمره، کاهش اضطراب، مقابله با افسردگی، فرار از مشکلات زندگی، افزایش احساس شادابی و سرحالی) است و پیشرفت در این رشته ورزشی تنها از طریق کوراش، جودو و دیگر رشته‌های ورزشی که از لحاظ فنی و تکنیکی نزدیکی بیشتری با این رشته ورزشی دارند،

امکان‌پذیر است و این خود می‌تواند آثار نامطلوبی بر ارضای نیاز به پیشرفت آنها (دستیابی به اهدافی معین در زمان مشخص، عملکرد بهتر نسبت به قبل و غیره) داشته باشد (۴). تحلیل مسائل و مشکلات بازدارنده ورزشکاران کشتی چوخه نشان داد، برخوردار نبودن کشتی چوخه از مدیریت واحد و قوانین و مقررات منسجم و رعایت نشدن عدالت در مسابقات کشتی، چوخه مهم‌ترین عوامل بازدارنده مشارکت ورزشکاران این رشته ورزشی بودند (۳). به نظر می‌رسد درآمد کم ورزشکاران، ارضا نشدن نیاز رشد آنها برای پیشرفت، حق‌کشی و رعایت نشدن عدالت در مسابقات به علت نبود قوانین و مقررات منسجم در این رشته ورزشی و سایر مشکلات شغلی (مشکلات مالی، مشکل یافتن شغل جدید، نداشتن دانش کافی در شغلی خاص به غیر از ورزش)، روانی- اجتماعی (دور شدن از سبک زندگی ورزشکاری، از دست دادن دوستان محیط ورزش و فعالیت‌های اجتماعی مرتبط با ورزش) و شخصیتی (احساس دست نیافتن کامل به اهداف ورزشی، ترس از آینده نامعلوم، مشکلات فرد در برنامه برای آینده و پایین آمدن اعتماد به نفس) که ورزشکاران بازنشسته ایرانی با آن مواجه‌اند، زمینه روانی بروز اختلالات رفتاری مانند مصرف مواد مخدر، پشت پا زدن به اجتماع و حتی اقدام به خودکشی را برای ورزشکاران بعد از خداحافظی از ورزش فراهم می‌کند. مطالعات نیز نشان می‌دهد، در بعضی جوامع هرچند ورزشکاران قشر تأثیرگذار و مورد توجه‌اند، اغلب به مسائل و مشکلات آنان در دوران کناره‌گیری و زندگی پس از ورزش کمتر توجه می‌شود (۸). از سوی دیگر، شواهدی وجود دارد که خیلی از ورزشکاران کشتی چوخه بعد از خداحافظی از میدان کشتی به دلایل مختلفی به سمت مصرف مواد مخدر کشیده می‌شوند (۳). از این رو با توجه به مطالب بیان‌شده، در این پژوهش سعی شده است عوامل مؤثر بر گرایش چوخه‌کاران به سوء

مصرف مواد بعد از خداحافظی از میدان کشتی شناسایی و بررسی شود.

روش تحقیق

پژوهش حاضر به لحاظ روش، تحلیلی و توصیفی است. جامعه آماری پژوهش را ورزشکاران کشتی با چوخه و دیگر گروه‌های مرتبط با موضوع مورد مطالعه تشکیل دادند که پژوهشگر با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند از ورزشکاران فعال (۶۰ نفر)، مربیان و پیشکسوتان (۲۰ نفر)، داوران و نیروهای داوطلب برگزاری مسابقات (۲۰ نفر)، ورزشکاران بازنشسته معتمد (۱۷ نفر) و غیرمعتمد (۳۰ نفر) و تماشاچیان (۸۰ نفر) را به‌عنوان نمونه پژوهش انتخاب کرد و با نظرخواهی از آنها مهم‌ترین عوامل مؤثر بر گرایش چوخه‌کاران به سوء مصرف مواد مخدر بعد از خداحافظی از میدان کشتی را بررسی کرد. ابزار پژوهش پرسشنامه محقق‌ساخته ۵۰ گویه‌ای بود که عوامل مؤثر بر گرایش ورزشکاران کشتی با چوخه به سوء مصرف مواد را در سه سطح فردی، سازمانی و محیط اجتماعی براساس شاخص پنج‌ارزشی لیکرت در ده بعد، نگرش مثبت به مواد مخدر (۵ گویه)، افسردگی (۶ گویه)، عدم تحمل شکست و ناکامی (۵ گویه)، کنجکاوی (۴ گویه)، خانواده (۶ گویه)، دوستان (۵ گویه)، کمبود امکانات (۵ گویه)، محرومیت‌های اقتصادی-اجتماعی (۵ گویه)، نبودن برنامه‌ریزی (۵ گویه) و بازار مواد (۴ گویه) ارزیابی می‌کرد. برای تهیه ابزار با توجه به اهداف پژوهش تمامی شش رویکرد اصلی علل گرایش به اعتیاد که از سوی مجامع علمی معرفی شده مطالعه و سعی شد گویه‌های پرسشنامه تمامی رویکردهای زیست‌شناختی (تحمل و محرومیت)، شخصیتی (کنجکاوی)، رفتاری (عناصر محیطی و تقویت‌کننده‌ها)، روانی-اجتماعی (نحوه تعامل فرد با محیط)، فرهنگی-اجتماعی (تاریخچه اجتماعی و

خانوادگی، نهادها و سنت‌ها) و شناختی (باورها، انتظارات و تفکرات) را پوشش دهد. روایی پرسشنامه با نظرسنجی از استادان و متخصصان مرتبط و پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ و با ضریب $\alpha = 0.81$ تأیید شد. جمع‌آوری اطلاعات اولیه پژوهش به شکل میدانی و از طریق توزیع پرسشنامه بین نمونه انجام گرفت. بدین منظور، در مجموع ۲۲۷ پرسشنامه توزیع و ۲۱۰ پرسشنامه تجزیه و تحلیل شد و ۱۷ پرسشنامه به‌علت ناخوانا و ناقص بودن کنار گذاشته شد. از آماره‌های میانگین، انحراف معیار و ضریب تغییرات برای شناسایی اولویت گویه‌ها استفاده شد. ضریب تغییرات که حاصل تقسیم انحراف معیار بر میانگین است، بیانگر میزان توافق پاسخگویان در گزینه مورد نظر است که هرچه کمتر باشد، نشان‌دهنده توافق بیشتر نسبت به یک گزینه است. برای تبیین عوامل و دسته‌بندی گزینه‌ها از روش تحلیل عاملی اکتشافی و به‌منظور تأیید پیش‌فرض‌های مورد نیاز روش تحلیل عاملی اکتشافی از آزمون کفایت حجم نمونه (کیزر-میر-اولکین) و آزمون بارتلت استفاده شد.

نتایج و یافته‌های تحقیق

در این پژوهش از تحلیل عاملی اکتشافی (تحلیل مؤلفه‌ها) به‌منظور بررسی مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر گرایش چوخه‌کاران به سوء مصرف مواد بعد از خداحافظی از میدان کشتی در بین جامعه مورد مطالعه و دسته‌بندی گزینه‌ها با توجه به بار عاملی آنها استفاده شد. از ضریب تغییرات برای اولویت‌بندی گویه‌های هر عامل و از بار عاملی گویه‌ها به‌منظور تعیین عامل‌ها استفاده شد.

همان‌طور که جدول ۱ نشان می‌دهد مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر گرایش چوخه‌کاران به سوء مصرف مواد بعد از خداحافظی از میدان کشتی به‌ترتیب «بیکاری»، «شکست در دستیابی به اهداف مربوط به ورزش»، «نامید شدن

نسبت به آینده به علت دست نیافتن به اهداف ورزشی»، «احساس بی ارزش بودن به علت از دست دادن شهرت ورزشی» و غیره است. همان طور که نتایج جدول ۲، نشان می دهد کم اهمیت ترین عوامل اثرگذار بر گرایش چوخه کاران به سوء مصرف مواد بعد از خداحافظی از میدان کشتی به ترتیب «ثروت و رفاه خانواده»، «افزایش و تقویت تحرک پذیری جنسی»، «تجارت و سودآوری مواد مخدر»، «بی علاقه نسبت به همه چیز با خداحافظی از ورزش» و غیره است.

جدول ۱. اولویت بندی مهم ترین گویه ها

گویه ها	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات	اهمیت
بیکاری	۴/۶۹	۰/۶۴	۰/۱۳۶	۱
شکست در دستیابی به اهداف مربوط به ورزش	۴/۶۰	۰/۶۸	۰/۱۴۷	۲
ناامید شدن به آینده به علت دست نیافتن به اهداف ورزشی	۲/۷۴	۰/۴۴	۰/۱۶۰	۳
احساس بی ارزش بودن به دلیل از دست دادن شهرت ورزشی	۴/۰۹	۰/۷۸	۰/۱۹۰	۴
فقدان مهارت کافی برای جذب شدن در بازار کار	۳/۶۹	۰/۷۷	۰/۲۰۸	۵
نبود برنامه حمایت روانی، مالی، بهداشتی و اجتماعی از ورزشکاران	۴/۰۴	۰/۸۵	۰/۲۱۰	۶
نبودن برنامه انتقال ورزشکاران به مرحله بازنشستگی	۳/۰۸	۰/۶۵	۰/۲۱۱	۷
نبودن برنامه غنی سازی اوقات فراغت بازنشستگان (داوری، مربیگری و غیره)	۱/۸۰	۰/۴۰	۰/۲۲۲	۸
فشار دوستان (ورزشی و غیرورزشی) و عدم توانایی نه گفتن به آنها	۳/۹۳	۱/۰۴	۰/۲۶۴	۹
کسب انرژی و افزایش توان جسمی برای شرکت در مسابقات ورزشی	۳/۵۰	۱/۰۶	۰/۳۰۲	۱۰

جدول ۲. اولویت بندی کم اهمیت ترین گویه ها

گویه ها	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات	اهمیت
هم رنگ شدن با دوستان ورزشی	۲/۳۳	۱/۱۶	۰/۴۹۷	۱
سر درآوردن از چیزهای ناشناخته	۲/۴۷	۱/۲۳	۰/۴۹۷	۲
شکست عاطفی یا شکست در ازدواج	۱/۵۹	۰/۸۰	۰/۵۰۳	۳
کسب تجربه درباره مواد	۲/۴۸	۱/۳۵	۰/۵۴۴	۴
اختلافات خانوادگی و کمبود محبت در روابط عاطفی	۲/۰۹	۱/۲۱	۰/۵۷۸	۵
کمبود مراکز فرهنگی (سینما، کتابخانه و غیره)	۱/۵۳	۰/۹۰	۰/۵۸۸	۶
عدم نظارت صحیح والدین	۲/۱۹	۱/۳۷	۰/۶۲۵	۷
بی علاقه نسبت به همه چیز با خداحافظی از ورزش	۲/۰۸	۱/۳۲	۰/۶۳۴	۸
تجارت و سودآوری مواد مخدر	۲/۲۴	۱/۴۵	۰/۶۴۷	۹
افزایش و تقویت تحرک پذیری جنسی	۱/۸۷	۱/۲۱	۰/۶۴۷	۱۰
ثروت و رفاه خانواده	۱/۸۱	۱/۳۴	۰/۷۴۰	۱۱

کمتر از معیار مبنا (۰/۴۰) بود، از فهرست گزارش حذف شد.

همان طور که جدول ۴ نشان می دهد ده عامل در مجموع، ۸۱/۴۵۷ درصد از کل واریانس متغیرهای آزمون را تبیین می کند و ۱۸/۵۴۳ درصد واریانس باقی مانده مربوط به عواملی است که از طریق تحلیل عاملی شناسایی نشده اند.

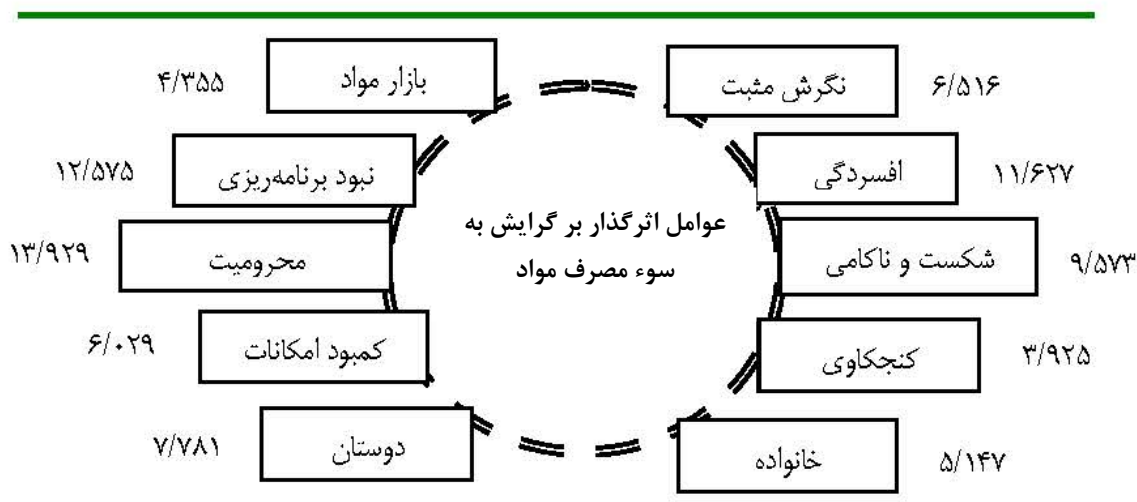
همان طور که نتایج جدول ۳ نشان می دهد مقدار آزمون کیزر-میر-اولکین ۰/۸۲۱ و بارتلت ۱۷۱۷۵/۳۴۴ است که نتایج تأییدی بر استفاده از تحلیل عاملی اکتشافی برای استفاده از پرسشنامه پژوهش است. برای جداسازی عامل ها به صورت روشن تر، از چرخش عاملی به روش متعامد استفاده شد و گویه هایی که بار عاملی آنها

جدول ۳. نتایج آزمون کیزر-میر-اولکین و آزمون بارتلت

آزمون کاپیز مایر الکین	۰/۸۲۱
آزمون کرویت بارتلت	۱۷۱۷۵/۳۴۴
سطح معناداری	۰/۰۰۱

جدول ۴. عامل‌ها، گویه‌های شناسایی شده، بار عاملی و سهم واریانس هر عامل

عامل‌ها	گویه‌ها	بار عاملی	درصد واریانس
نگرش مثبت به مواد	لذت سرخوشی بعد از مصرف	۰/۴۸۰	۶/۵۱۶
	کسب انرژی و افزایش توان جسمی برای شرکت در مسابقات	۰/۵۱۰	
	فراموشی و رهایی از مشکلات زندگی	۰/۷۴۰	
	تسکین دردها و ناراحتی‌های روحی و عصبی	۰/۸۴۰	
افسردگی	احساس تنهایی با خارج شدن از جو ورزش	۰/۴۸۷	۱۱/۶۲۷
	ناامید شدن نسبت به آینده به علت دست نیافتن به اهداف ورزشی	۰/۸۸۱	
	احساس بی‌ارزشی کردن به علت از دست دادن شهرت ورزشی	۰/۸۴۰	
	ناراحتی و بی‌قراری به علت بی‌کفایتی در فعالیتهای غیرورزشی	۰/۶۹۰	
شکست و ناکامی	بی‌هدف بودن در زندگی بعد از کناره‌گیری از ورزش	۰/۷۴۸	۹/۵۷۳
	شکست در مسابقات ورزشی	۰/۸۷۳	
	فوت والدین و نزدیکان	۰/۵۴۸	
	شکست در فعالیتهای مالی، شغلی و اقتصادی	۰/۵۵۱	
کنجکاوی	شکست در دستیابی به اهداف مربوط به ورزش	۰/۷۹۶	۳/۹۲۵
	ارضای حس کنجکاوی	۰/۵۵۸	
	دانستن تأثیر مواد مخدر روی بدن	۰/۵۰۸	
	بی‌سوادی و ناآگاهی والدین	۰/۴۳۸	
خانواده	والدین معتاد یا وجود افراد معتاد در خانواده	۰/۴۰۳	۵/۱۴۷
	سخت‌گیری بی‌مورد و سرزنش بی‌حد از طرف خانواده	۰/۵۱۶	
	ثروت و رفاه اقتصادی خانواده	۰/۴۰۲	
	فشار دوستان (ورزشی و غیرورزشی) و عدم توانایی نه گفتن به آنها	۰/۷۵۰	
دوستان	نیاز به عضویت در گروه دوستان غیرورزشی	۰/۷۱۰	۷/۷۸۱
	مصرف تفننی در پارتی‌ها و مهمانی‌های دوستانه	۰/۷۲۹	
	معاشرت و همنشینی با دوستان ناباب	۰/۴۷۰	
	نداشتن ابزار و مکان مناسب برای گذراندن اوقات فراغت	۰/۵۴۸	
امکانات	عدم دسترسی به امکانات و تسهیلات ورزشی و تفریحی	۰/۴۰۹	۶/۰۲۹
	کمبود مراکز مشاوره‌ای و تشخیصی	۰/۶۰۲	
	نبود امکانات آزمایش دوپینگ قبل از مسابقات	۰/۵۸۸	
	بیکاری	۰/۹۱۴	
محرومیت اقتصادی و اجتماعی	مشکلات مالی و فقر اقتصادی	۰/۸۸۲	۱۳/۹۲۹
	فقدان مهارت کافی برای جذب شدن در بازار کار	۰/۵۹۲	
	کمبود فرصت‌های شغلی و محرومیت اقتصادی	۰/۶۶۹	
	مشکلات سازگاری با نیازهای شغلی غیرورزشی	۰/۸۴۹	
نبودن برنامه‌ریزی	نبودن برنامه غنی‌سازی اوقات فراغت (کلاس‌های دایره‌ای، مربیگری و ...)	۰/۸۳۴	۱۲/۵۷۵
	نبودن برنامه‌ها و فیلم‌های آموزشی و چگونگی کنار آمدن با این برهه زمانی	۰/۷۵۹	
	نبودن برنامه حمایت روانی مالی، بهداشتی و اجتماعی از ورزشکاران	۰/۸۱۵	
	کمبود مشاور و ضعف فرهنگ مشاوره	۰/۴۷۳	
بازار مواد	نبودن برنامه انتقال ورزشکاران به مرحله بازنشستگی	۰/۸۵۹	۴/۳۵۵
	ارزان بودن مواد	۰/۴۳۲	
	فراوانی مواد	۰/۴۶۱	
	سهولت دسترسی به مواد	۰/۵۰۳	

شکل ۱. درصد واریانس هر عامل از کل واریانس

دوران ورزش قهرمانی بر ادامه تحصیل ورزشکاران جست‌وجو کرد، ورزشکاران حرفه‌ای معمولاً به علت درگیر بودن در رشته ورزشی خود فرصت ادامه تحصیل و کسب مهارت‌های شغلی را از دست می‌دهند و در فرایند کناره‌گیری از ورزش با مشکل بیکاری مواجه خواهند شد. ناتوانی ورزشکاران در یافتن شغلی مناسب به دلیل شروع زودهنگام ورزش می‌تواند زمینه‌ساز بروز بحران بیشتر برای ورزشکاران در مقایسه با دیگر افراد شود و این امر مشکلات روانی جدی را در پی خواهد داشت (۱۱). در مدل‌های مفهومی بازنشستگی ورزشی، به‌صراحت بر نقش عامل برنامه‌ریزی قبلی برای دوران بازنشستگی به‌عنوان یکی از منابع اثرگذار بر کیفیت سازگاری با زندگی پس از ورزش و تجربیات این دوران اثرگذار، تأکید شده است (۲۰). این برنامه‌ها شامل کمک‌های مالی، ایجاد فرصت‌های شغلی و آموزش برای پذیرش آن، آموزش چگونگی کنار آمدن با دیگر ورزشکاران در دوران بازنشستگی، ایجاد فرصت یادگیری و کسب آمادگی روانی برای پذیرش حرفه‌ای دیگر، ایجاد فرصت و کمک به ورزشکاران برای پیدا کردن حرفه و شغل مورد علاقه خود، برگزاری سیمینارها و جلسات بحث با دیگر ورزشکاران کنارتخته از ورزش، کمک به احساس شایستگی و دلگرمی بیشتر

همان‌طورکه نتایج شکل ۱ نشان می‌دهد عامل محرومیت (۱۳/۹۲۹ درصد)، نبودن برنامه‌ریزی (۱۲/۵۷۵ درصد) و افسردگی به‌ترتیب بیشترین و عامل کنجکاوی (۳/۹۲۵ درصد)، بازار مواد (۴/۳۵۵ درصد) و خانواده (۵/۱۴۷ درصد) به‌ترتیب کمترین سهم را در تبیین واریانس کل داشته است.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر شناسایی و تحلیل عوامل اثرگذار بر گرایش ورزشکاران به مواد مخدر بعد از خداحافظی از ورزش قهرمانی بود. یافته‌ها نشان داد، مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر گرایش چوخه‌کاران به سوء مصرف مواد مخدر بعد از خداحافظی از میدان کشتی بیکاری، فقدان مهارت کافی برای جذب شدن در بازار کار، محرومیت‌های اقتصادی- اجتماعی و فقدان برنامه‌ریزی است که این نتایج با یافته‌های لاولی و وایلمن (۲۰۰۰)، هاریسون و لاورنس (۲۰۰۳) همخوانی دارد (۱۶، ۱۲). دیگر مطالعه انجام‌گرفته در کشور نیز نشان می‌دهد، مهم‌ترین مسائل و مشکلات ورزشکاران بازنشسته ایرانی مشکلات شغلی، مالی و نداشتن دانش کافی در شغلی خاص به غیر از ورزش است (۱). علت این مسئله را می‌توان در تأثیر منفی

سایر حمایت‌های روانی، مالی، بهداشتی و اجتماعی از ورزشکاران و غنی‌سازی اوقات فراغت آنها می‌تواند گامی مؤثر برای پیشگیری از گرایش این جوانان به سوء مصرف مواد باشد. دیگر یافته‌های پژوهش نشان داد، مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر گرایش چوخه‌کاران به سوء مصرف مواد شکست در دستیابی به اهداف مربوط به ورزش، ناامید شدن به آینده به علت دست نیافتن به اهداف ورزشی، احساس بی‌ارزشی کردن به دلیل از دست دادن شهرت ورزشی و دیگر عامل‌های ایجاد افسردگی و شکست و ناکامی است که با یافته‌های ساسیک ارپیک^۶ و همکاران (۲۰۰۴)، گرو و لاول^۷ (۲۰۰۵) مارتینیوز^۸ (۲۰۰۷) همخوانی داشت (۱۸، ۱۱، ۹). با نرسیدن به اهداف تعیین‌شده، ورزشکاران در سازماندهی زندگی پس از ورزش مشکلات روان‌شناختی متنوعی را تجربه می‌کنند، چون این اهداف ذهن و قلب ورزشکاران را درگیر کرده و به شدت در آنها احساس نیاز ایجاد می‌کند (۲۲). در حقیقت، آنها آماده‌اند برای رسیدن به هدف، بر تمام موانع موجود بر سر راه خود غلبه کنند، ولی دلایلی مانند آسیب‌دیدگی، انتخاب نشدن در تیم، نبودن فرصت پیشرفت، حق‌کشی و رعایت نشدن عدالت در مسابقات و رویدادهای ورزشی خستگی روانی را در پی خواهد داشت و این ورزشکاران خود را در موقعیتی که خارج از کنترل آنهاست، درک و احساس می‌کنند تمام تلاش خود را کرده ولی حاصلی نداشته است (۶). اگرچه این مسائل در همه ادبیات ورزش به صورت قطع یقین بیان نشده است، پژوهش‌های متعدد آزمایشگاهی، اجتماعی و روان‌شناسی مشخص کرده‌اند که ادراک فرد از کنترل با بیشتر رفتارهای فرد مرتبط است و احساس شایستگی، قابلیت فرد و تصور از خود را شکل می‌دهد (۱۱). ایجاد زمینه

ورزشکار در محیط جدید است و می‌تواند توسط کمیته ملی المپیک، فدراسیون‌های ورزشی، نهادهای آکادمیک یا سازمان‌های مستقل مرتبط با ورزش ارائه شود. برای مثال، برنامه آموزش و انتقال ورزشکاران استرالیا^۱ به واسطه کمیسیون ورزش استرالیا^۲، انتقال ورزشکاران المپیک کانادا^۳ به واسطه کمیته ملی المپیک کانادا^۴ و برنامه آموزش و انتقال ورزشکاران بسکتبال به واسطه انجمن ملی بسکتبال^۵ انجام می‌گیرد (۷). برنامه‌ریزی شغلی و حرفه‌ای موجب می‌شود تا ورزشکار همزمان با شروع دوره بدون ورزش ویژگی‌های یک شغل را تجربه کند و این امر موقعیت مخاطره‌ای را که فرد ممکن است با آن مواجه شود کاهش می‌دهد. مشاوران در این زمینه می‌توانند در درک فرایند شغلی و حرفه‌ای، توسعه مهارت‌های مرتبط با کار، شناخت نیازهای شغلی و حرفه‌ای، شناخت فرصت‌های مرتبط با کار و جایگاه اهداف شغل ورزشکاران را کمک کنند (۲۱). به نظر می‌رسد کشور ما برای ورزشکارانی که در حال عبور از مراحل ورزشی‌اند، برنامه و دستورالعمل از قبل تعیین‌شده‌ای برای کمک به عبور سریع و درست آنها از این مرحله در سازمان‌های ورزشی مرتبط ندارد. ورزشکاران کشتی چوخه که در سال‌های گذشته مرزبانان کشور بوده و در سال‌های اخیر همواره پشتیبان مهمی برای ورزش قهرمانی کشور در عرصه ملی و بین‌المللی بوده‌اند، در انتظار عزمی جدی از سوی دولت و بدنه ورزش کشورند تا برنامه‌ریزی جامعی برای توسعه و همگانی کردن این رشته ورزشی در داخل و خارج از کشور تدوین شود، که این امر خود فرصت‌های شغلی جدیدی از قبل داور، مربیگری، کارشناسی و غیره را برای بازنشستگان این رشته ورزشی به همراه خواهد داشت و

1. The Australian Athlete Career and Education program
2. Australian Institute of Sport (AIS)
3. Canadian Olympic Athlete Career Centre
4. Canadian Olympic Committee (COC)
5. National Basketball Association's (NBA)

6. Cecic Erpic
7. Groove and Lavalley
8. Marthinus

مناسب برای بازی منصفانه، ترویج قوانین و خطمشی‌های روشن، اطمینان دادن از کلیه تصمیمات متناسب با قوانین داوری، ساماندهی رویدادهای منظم ورزشی و نظارت بر آنها، تأمین بودجه خصوصاً برای شناسایی و رشد استعدادها و همچنین تدوین برنامه‌ای برای همگانی کردن این رشته ورزشی در سطح ملی و بین‌المللی از سوی مدیران و سازمان‌های مرتبط با این رشته ورزشی برای تأمین اهداف و آرزوهای ورزشکاران این رشته ورزشی می‌تواند در این زمینه کمک‌کننده باشد. حمایت شخصیت‌های رسمی، مشاوره پزشکان حرفه‌ای، روان‌شناسان، افراد تیم‌های ورزشی، بازیکنان اتحادیه‌ها و برنامه‌ریزی‌های کاری و حرفه‌ای از سوی سازمان‌ها و نهادهای ورزشی، منابع سازگاری ورزشکاران را شامل می‌شود (۱۲). هرچند اطلاعات محدودی در این زمینه وجود دارد، یافته‌های تعدادی از پژوهشگران اثربخشی برنامه‌های مجری را در انتقال و سازگاری با دوره بازنشستگی ورزشکاران تأیید کرده‌اند (۱۹). برنامه‌های مشاوره مختلفی مثل آمادگی برای کناره‌گیری از نظر روانی، تعدیل آرزوها و نیازها، ارتقای آگاهی، بازسازی شناخت، مدیریت استرس، ابراز احساسات، تفکر و تعقل، ادامه تحصیل، شرکت در دوره‌های مربیگری و داوری، مدیریت ارتباطات اجتماعی، توازن در سبک زندگی، برنامه‌ریزی مالی، کنار آمدن با مسائل شغلی و حرفه‌ای، فعالیت در عرصه‌های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و غیره زمینه آماده شدن و سازگاری با مرحله بازنشستگی ورزشکاران کشتی چوخه را فراهم خواهد کرد. نتایج این پژوهش نشان داد عوامل مهم دیگر اثرگذار بر گرایش چوخه‌کاران به سوء مصرف مواد، شامل فشار دوستان (ورزشی و غیرورزشی) و عدم توانایی نه گفتن به آنها، مصرف تغذیه در پارتی‌ها و مهمانی‌های دوستانه، کسب انرژی و افزایش توان جسمی برای شرکت در مسابقات ورزشی و دیگر عوامل نگرش مثبت نسبت به

مصرف مواد است که با یافته‌های تارگازا و همکاران (۲۰۰۴)، همسوست (۲۳). شبکه‌های حمایتی مثل خانواده و دوستان، منابع اجتماعی سازگاری ورزشکار را شامل می‌شود. باور عمومی بر این است در جامعه‌ای که هر روز پیچیده‌تر شده و ارزش‌های پدرسالاری، سلسله‌مراتب سنتی و روابط اجتماعی مبتنی بر ارزش‌های خانوادگی و دینی در آن ضعیف‌تر می‌شود، پیش از اقدام به بازنشستگی باید بر روی مباحث مرتبط با سازگاری متمرکز شود و برنامه بعد از بازنشستگی باید بر وابستگی‌های عاطفی متمرکز شود (۱۳). ورزشکاران باید در فرایند جامعه‌پذیری صلاحیت و آمادگی گزینش، رد و تصاحب عناصر محیط اجتماعی را کسب کنند، اما به‌رغم وجود والدین، دوستان، معلمان و خانواده‌ها در حل بسیاری از مسائل آنها تنها هستند، چون مشکلات ویژه خودشان را دارند (۱۲). گاهی نیز ورزشکاران تنها هستند، چون بسیاری از بزرگسالان گوش شنوا ندارند و از نظر آنها، جوانان غیرمعقول و ناپایدار در انگیزه‌ها، نگرش‌ها، علاقه‌ها و خلق‌وخو هستند، از این‌رو دوستان و گروه‌های دوستی بیشتر از معلمان و والدین در شکل‌گیری و توسعه نظرها، داوری‌ها، اعتقادات و شیوه رفتار جوانان تأثیرگذار است (۱۹). هرچند ناهماهنگی مصالح خانوادگی (مانند چگونگی گذراندن وقت آزاد، زندگی در محیط‌های آلوده، نوبت‌های مختلف کاری والدین و غیره) با نیازها، آرزوها و فعالیت‌هایی که در مدارس و باشگاه‌های ورزشی از ورزشکاران انتظار می‌رود نیز در انحرافات اجتماعی ورزشکاران بی‌تأثیر نیست (۱۵). بنابراین، خانواده‌ها باید فرزندان خود را با جهت‌گیری به سمت آینده تربیت کنند. اما از آنجا که در بسیاری از مواقع وضعیت خانوادگی و شغلی پدر و دیگر افراد نزدیک سرمشقی برای ورزشکاران نیست، جامعه‌پذیری با دشواری همراه است. در کشتی چوخه شواهدی وجود دارد که نشان می‌دهد، یکی از

سازنده باشد. در جمع‌بندی کلی بحث می‌توان گفت، عوامل متفاوتی می‌تواند بر گرایش ورزشکاران به مصرف مواد مخدر و دیگر ناهنجاری اجتماعی مؤثر باشد که با برنامه‌ریزی صحیح نهادهای مسئول اعم از خانواده، مدارس، وزارت ورزش و جوانان و غیره می‌توان از کشیده شدن ورزشکاران به انحراف چه در زمانی که به‌عنوان ورزشکار فعال‌اند و چه در دوران کناره‌گیری از ورزش جلوگیری کرد.

عامل‌های اثرگذار بر گرایش ورزشکاران و بازنشستگان این رشته ورزشی به انحرافات اجتماعی جو درونی تیم‌های ورزشی و غیرورزشی، عدم حمایت‌های اجتماعی، احساس انسجام و یکی شدن با دوستان ناباب، تماس‌های اجتماعی ناصحیح است. دعوت خانواده‌ها از دوستان ورزشکار و غیر-ورزشکار فرزندان خود برای آشنایی با آنها، کنترل صحیح فرزندان، حضور در جلسات تمرین و رقابت‌های ورزشی به‌عنوان تماشاگر و کمک به پیدا کردن دوستانی صحیح و علاقه‌مند به این رشته ورزشی می‌تواند در این خصوص

منابع و مأخذ

۱. صالحی، حمید؛ امیرپور نجف‌آبادی، ندا و نمازی‌زاده، مهدی. (۱۳۹۳). «عوامل اثرگذار بر فرایند کناره‌گیری از ورزش قهرمانی در ورزشکاران بازنشسته ایرانی». نشریه رفتار حرکتی، ش ۱۵، ص ۱۲۶-۱۱۳.
۲. گلپور، محسن؛ دلاور، علی؛ احدی، حسن و نفیسی، غلامرضا. (۱۳۸۳). «ساخت و اعتباریابی آزمون سنجش انتظارات نسبت به مواد افیونی». دانش و پژوهش در روان‌شناسی، ش ۲۲، ص ۴۴-۱۳.
۳. مهرابی، قاسم؛ باقری، هادی و مهنانی، هدی. (۱۳۹۳). «تحلیل مسائل و مشکلات بازدارنده ورزشکاران کشتی چوخه برای پرداختن به این رشته ورزشی». مجموعه مقالات سومین همایش ملی دانشجویی علوم ورزشی، تهران، دانشگاه شهید بهشتی، ص ۸۹-۸۷.
۴. مهرابی، قاسم؛ عیدی، حسین و مهنانی، هدی. (۱۳۹۲). «شناسایی و اولویت‌بندی انگیزه‌های تماشاگران و ورزشکاران کشتی چوخه». مطالعات روان‌شناسی ورزشی، ش ۵، ص ۱۱۴-۱۰۱.
5. Alfermann, D., Stambulova, N. (2007). "Career transitions and career termination". In: G. Tenenbaum and R. C. Eklund (Eds.). Handbook of Sport Psychology, 3rd Edition, New York: Wiley, pp: 712- 736.
6. Alfermann, D., Stambulova, N., Zemaityte, A. (2004). "Reactions to sport career termination: a cross-national comparison of German, Lithuanian, and Russian athletes". Psychology of Sport and Exercise, 5, pp: 61-75.
7. Andrijew, A. (2010). "Life after hockey: An examination of athletic career transition and the national hockey league's career transition program". Saint Catherine (ON): Dissertation Faculty of Applied Health Sciences, Brock University, Canada, pp: 37-42.
8. Butt, J., Molnar, G. (2009). "Involuntary career termination in sport: a case study of the process of structurally induced failure". Sport in Society, 12, pp: 240-257.
9. Cecic Erpic, S., Wylleman, P. (2004). "The effect of athletic and non-athletic factors on the sport career termination process". Psychology of Sport and Exercise, 14(6), pp: 504-508.

10. Curtis, J., Ennis, R. (2010). "Negative consequences of leaving competitive sport : Comparative findings for former elite hockey players". *Sociology of Sport Journal*, 5, pp: 87-106.
11. Groove, R., Lavalley, S. (2005). "Coping with retirement from sport the influence of athletic identity". *Journal of Applied Sport Psychology*, 9, pp: 190-210.
12. Harrison, C., Lawrence, S. (2003). "African American student athletes' perceptions of career transition in sport: A qualitative and visual elicitation". *Race, Ethnicity and Education*, 6, pp: 373-394.
13. Khorshidi, A. (2013). "Effective factors on tendency of male pre-university students toward drug abuse". *Academy for Environment and Life Sciences*, 2(7), pp: 132-140.
14. Lally, P. (2007). "Identity and athletic retirement: A prospective study". *Psychology of Sport and Exercise*, 8, pp: 85-99.
15. Lavalley, D., Robinson, H. (2007). "In pursuit of an identity: A qualitative exploration of retirement from women's artistic gymnastics". *Psychology of Sport and Exercise*, 8, pp: 119-141.
16. Lavalley, D., Waylleman, P. (2000). "Career transition in sport: International of perspectives". *Fitness Information Technology*, 1, pp: 223-249.
17. Lotysz, G., Short, S. (2004). "What ever happened to...? The effects of career termination from the national football league". *Athletic Insight*, 6(3), pp: 47-66.
18. Marthinus, J. (2007). "Psychological effects of retirement on elite athletics". Dissertation. Stellenbsch University, Stellenbosch, South Africa, pp: 61-65.
19. North, J., Lavalley, D. (2004). "An investigation of potential users of career transition services in the United Kingdom". *Psychology of Sport and Exercise*, 5(1), pp: 77-84.
20. Ogilvie, B., Taylor, J. (1993). "Career termination issues among elite athletes". In: R. Singer, M. Murphey and L. Tennant (Eds.). *Handbook of Research on Sports Psychology*, New York: Macmillan, pp: 761-75.
21. Reifsteck, J., Gill, D. (2011). "The relationship between athletic identity and physical activity levels after retirement from collegiate sports". Thesis. Faculty of the Graduate School, University of North Carolina, Greensboro, North Carolina, United States, pp: 91-95.
22. Rintaugu, G., Mwisukha, A. (2011). "Retirement from competitive sport: The experiences of Kenyan soccer athletes". *Current Research Journal of Social Sciences*, 3(6), pp: 477-482.
23. Torregrosa, M., Boixados, M., Vallentin, L. (2004). "Elite athlete's image of retirement: the way relocation in sport". *Journal of Psychology of Sport and Exercise*, 5, pp: 35-43.
24. Warriner, K. (2008). "The retirement experiences of elite female gymnasts: Self-identity and the physical self". *Journal of Applied Sport Psychology*, 20, pp: 301-317.
25. Werthner, P., Orlick, T. (1986). "Retirement experiences of successful Olympic athletes". *International Journal of Sport Psychology*, 17, pp: 337-363.